

emlékezetét vesztő bibli-
finom képek során át lát-
ejtett szó helyén kialakult
beborít és átnyúlik az élet-
ellában a lezárás nyugál-
em kimódolt és nem egy-
da.” A *Szerpentin* valóban
szerű, és egyben szeretet-
megfigyelésekből és tágas
elbeszélése a demencia
matának. Itt Ulickaja egy
hogy a megalázó végjá-
aki betegségében minden
re mindent visszakaphat,
s hogy az evilági szen-
án eljön a léten túli lét re-
tolsó novellában az íro-
sttel és lélekkel megragad
ny Géza; *Magvető*, Buda-

SZÜCS TERI

BALATON

odák, úszógumik, hajók,
alaton: nosztalgizálni hív
velláskötetének borítója.
nadasban játszó gyere-
ben lévő nyaralók, egy-
ados nyaralások, vitor-
k meg. De vajon lehet-
tő körül, amely a legen-
ájdalmasan elhullajtott
ezett, s amely legenda a
a?

mindeztől csak több-
lékszereplője volt a Ba-
yett már az *Ikeranyában*
s valamiféle baljós, kel-
magyar tenger” partján
egújabb kötet 14 novel-
leplője lett a Balaton, ka-
zakok változásai, a vízé-
rtján nyaraló emberek,
égkör, amelyet a gulyás-
a rendszerváltás előtti

replője a történeteknek,
ülözhetetlen többek kö-
pet kapjunk az NDK-ból
l, az ő valódi céljukról,
l túlmutat az augusztus
az olimpiai sportolók ki-
bóluma is a balatoni nya-
életben áll a kislányok éle-
strandra, hogy az NDK-s
besti nyaralók óráját pe-
rsokba láthatunk bele a

rövid történeteken keresztül, legtöbbször fiatal, tí-
zenéves elbeszélők szemszögéből, akiknek stílusából
még hiányzik a megítélés képessége, így például
Brezsnyev kórházba kerülése csak egy esemény,
amelyen az apa harsányan nevet, az alkoholista Klá-
ra néni élete pedig irigylésre méltó, mivel szaba-
don járhat és sosem szól rá senkire, így még a gye-
rekek is őt szeretik legjobban.

A kötet erőssége éppen abban rejlik, hogy nem
akar ítélni, vagy direkt módon korrajzot adni
a '80-as évekről, hanem egyfajta „egyszerű”, tá-
volságtartó elbeszélői nyelvezetet és látásmódot
működtetve lesz hiteles. Mindemlelt pedig egye-
di módon cáfolja azt a feltevést is, miszerint „ahol
ilyen nyár van, nem halhat meg senki”. A novel-
lák pillanatokra felidéznek a nyaralások nosztalgia-
ját, ám emellett azzal is szembesítenek, hogy a Ba-
laton nem képes megállítani az időt, és mint
passzív „főhős” nem képes arra, hogy felmentse a
nyaralókat a mindennapos problémák alól. Külö-
nösen érdekes, hogy két történet éppen azzal vég-
ződik, hogy a megszokott életvitelükből kiragadott
gyermek Keszthelyre és Alsóörsre kerülnek, de
egyáltalán nem kikapcsolódás céljából. Kiss Noé-
mi írásainak egyik erénye, hogy nem akar kegyel-
met adni sem a szereplőknek, sem az olvasóknak
csak azért, mert a Balaton egy idealizált helyszín.

Nem kap kegyelmet a történetekben többször
is visszatérő nagyapa sem, aki a novellák legem-
lékezetesebb alakjává válik, és akihez a kötet két leg-
kiemelkedőbb írása is társítható. A *Kanálislány*
című írás egy gyermekgyilkosság jegyzőkönyve: a
tizenkét-tizenhárom éves áldozat életének saját
édesanyja vet véget, ennek tényénél pedig csak az
indokok súlyosabbak. A nagyapa egy időben or-
vosszakértőként dolgozott a rendőrségen, és az eset-
ről rákos betegen mesél az unokájának. Kiderül az
is, hogy 1948 és 1951 között nagyon sok hasonló
gyermekgyilkossággal volt dolga, amelyeket igye-
keztek elhallgatni és rövidre zárni — élete vége felé
közeledve mégis mesél a történetekről, amelynek ha-
tására az unoka később előkeríti a síófoki gyilkos-
ság jegyzőkönyvét. A *Horgok és démonok* a nagyapa
személyét árnyalja tovább: miért lett vidéki orvos,
miért nincs bátyja, mi van a vasfüggönyön túl?
A nagyapa már nem éli meg az 1986-os nyarat, de
az életéből megörökített pillanatok híven őrzik egy
generáció emlékezetét, a meg nem örökítettek pe-
dig további kérdésfeltevésekre ösztönzik mind az
unokát, mind pedig az olvasót.

A *Balaton* borítója nosztalgizálni hív, de Kiss Noé-
mi semmiképpen sem. A balatoni nyaralások és ál-
talában a nyaralások olyan pillanatai az életnek, ame-
lyeket idilli, boldog képek és emlékek formájában
ákarunk megőrizni, kizárva a „megbicsaklott sor-
sokat”. A 14 novella mindegyike hajlandó szem-
beszegülni ezzel a szemléletmóddal, és hajlandó
kontrasztot teremteni annak érdekében, hogy egy-

szere emlékeztessen a jelen és a múlt valóságára:
„szörnyek laknak a víz alatt, villámgyorsan lekapják
a lábad”. (*Magvető*, Budapest, 2020)

BONIVÁRT ÁGNES

CSEKE ÁKOS: MAGYAR, IRODALOM

„A könyvtől való eltérés nem nagy kunszt; az ol-
vasás igazi művészete nem az elrédés, hanem a
legteljesebb figyelem és koncentráció” (16.) —
írja Cseke Ákos, és esszékötetete a gondolat jegyé-
ben fogant. Abból a belátásból, hogy az olvasás
mára szinte arisztokratikus tevékenységgé, tudós
műelemzéssé vált, oly görcsösen szeretnénk ki-
vonatolni az egyes művek *igazi* mondanivalóját.
De van-e egy műnek mondanivalója? Mondhat-
e nekünk a világról, önmagunkról többet, mint
amennyit a szakavatott szemek kiolvasnak belőle?
A filozófusként is számontartott szerző meglátása
szerint kétségtelenül mondhat, sőt a mű születése,
a kifejezés, a kifejezhetőség problémája szorosan
kapcsolódik az *igazság* természetéhez, amely el-
választhatatlan a helyes olvasattól, amennyiben
van ilyen. Cseke nem állítja, hogy van, ő pusztán
a határok lebontását, a tudományos értelmezések
meghaladását, az (életrajzi) háttérismeretek fi-
gyelmen kívül hagyását javasolja. Hogy a mű-
vekből megtudjunk valami többet is, mint amit
nem mi magunk, az író, a költő vagy a különbö-
ző diszciplináris értelmezések helyeztek beléjük.
Esszéiben irodalmi szemelvények elemzésével —
melyek kitüntetett témája a nő és a szerelem —,
azok recepciótörténeti ismertetésével, illetve ma-
gának a recepciótörténetnek a kritikájával az ol-
vasás, az értelmezés rehabilitációját hajtja végre,
melynek során ő is kénytelen az esztétikai mű-
elemzéshez fordulni.

Az olvasás problémája egyben az írás, a kife-
jezés problémája is, amely az önreflexiós próza
egyik gyakori témája. Ottliknál nem kérdés,
hogy van-e a műnek mondanivalója, számára a
kérdés inkább az, hogy miként lehetséges meg-
fogalmazni azt, amit az életről elmondhat, és ami
elmondható. A könyv írója hangsúlyozza, hogy
Ottlik számára az esszencia kifejezhető, esetében
nem lehet a hallgatás esztétikájáról beszélni.
Mint ahogy Babits esetében sem, jóllehet költé-
szete ékes példája annak, mennyire bizonytalan
a viszonyunk a szóhoz, a beszédhez. A recepció-
történet szerint — mellyel egyébként Cseke nem
minden ponton polemizál — a jelek és jelentés-
ek pluralitásával vívott küzdelem Babitsnál egye-
nesen a költői szerepvállalás problémájához ve-
zetett. „Szomorú a szavak hatalma: / nem
hallatszák át a dal” (35.) — szólnak Babits Mihály
sorai, melyekkel szinkronban a szerző arról ír,

hogyan ez a nem áthallás nem korlátozódik a kifejezhetőségre. Az olvasás nemcsak a jelek, a szavak és a jelentések értelmezése, hanem felismerés is, és mint ilyen, olvasás önmagunkban, a világban. Azonban „az írástudók árulása” elnehezítette, majd hogyanem lehetetlenné tette ezt a fajta olvasást. A könyv írója szerint Julien Benda joggal vetette a 20. századi kortársak szemére, hogy valósággal száműzték a metafizikát, és képtelenek mást tenni, mint pusztán tolmácsolni, s a gyakorlati elveket kiszolgáltatni. Holott az igazi értelmiségi az — idézi a szerző Richard Rortyt —, akinek kételyei vannak a saját szavait, saját igazságait illetően. Ugyanis a kétely több mint a hit, írja Wittgenstein, aki az értelmiségi létet is csak nyelvjátéknak tartja, amely „egy adott csoport vagy közösség által evidensnek tekintett igazságokba vetett hit bizonyosságára épül”. Hogy hová vezet ennek a fajta kételynek a hiánya, azt Cseke Füst Milán *A feleségem története* című művén keresztül szemlélteti, amelynek két fejezetet is szentel, s amellyel előző kötetében (*Nem halhat meg*, 2018) is hosszasan foglalkozott. (E két kötet több ponton is rokonítható, egyik kapcsolódik a másikhoz, érdemes az olvasónak azt is kézbe vennie.) A hosszas recepciótörténeti ismertetésből kiderül, hogy a pszichológiai meggyőződések oly mértékben nyomták rá bélyegüket az értelmezésre, hogy a kételynek nyoma sem maradt. Az arra irányuló kételynek, hogy *A feleségem története* talán több mint a nő és az igazság birtokolhatatlanságának története. Cseke megállapítása szerint a mű esszenciája — mely fölött az irodalomtudományos diskurzus elsiklott — a Lizzy-látomás. A szerző egyik bizonyosan meghatározó olvasmányélményéről van szó, egy olyan műről, amely arról szól, hogy a szerelemben nincsenek határok, ez a Lizzy-látomás lényege is. És ez az, amit talán épp úgy kell elfogadnunk, olvasnunk, ahogy azt Füst leírta, nem pedig különböző diszciplínák értelmezési és fogalmi keretét ráerőltetni. Hasonlóan ahhoz az értelmezéshez, melyet a könyv írója Krúdyról ad, akit hiba volna nőgyűlölettel vádolni. Krúdynál a nő egy ideáltípus, egy metafora, „egy üvegdarab, amelyet a fény felé fordít, mert benne tükröződik mindaz, amit (...) el tud mondani az életről” (127.).

Erről a fajta interpretációról, illetve következményeiről a Radnóti szerelmi lírájáról, illetve József Attila 1936-os verseiről alkotott jelenlegi kép is árulkodik. A *Vázlat Radnóti Miklós költészetéről* című esszéjében a szerző olyasmit vizsgál, amelyet előtte senki, s következtetése is egyedülálló: Radnóti versei nem a nőkről szólnak, hanem arról a belső fejlődési folyamatról, hogy miként nő fel egy férfi a szerelemben. Mint írja, „ha biográfiai alapon nézzük ezeket a verseket, akkor épp attól fosztjuk meg magunkat, ami a legalapvetőbb eleme minden köl-

tészetnek: az adott pszichológiai-társadalmi eseményektől független »örök« emberi viszonyok megragadásától” (165.). József Attila 1936-os verseinek ismertetett recepciótörténete is hemzseg a pszichológiai látóleletektől. Cseke ezen interpretációkért az értelmezőt teszi felelőssé; úgy véli, hogy a beteg férfival való azonosulás elkerülése érdekében távolságot veszünk a lírai éntől. Holott az a vágy (a túlzott azonosulás vágya a másikkal), melyet a legtöbb megközelítés betegesnek tart, a könyv írójának értelmezése szerint nem beteges, hanem tudatos helyzetértékelés, amely egy „elvonat-metafizikai jellegű veszélyérzetből fakad” (142.). A nővel való egyesülés vágyának értékelésekor felhívja a figyelmet arra, hogy az 1936-os versek másik markáns témája — a férfilét tudata és dilemmája — elensúlyozza ezt a vágyat. Ezekben a versekben a lírai én fölfelé építkezik, nem lefelé, a múltba, a gyermeklétbe, hanem önállóságra, férfilétre vágyik. S ez nem betegség; József Attila szerint a normálisnak beállított világ beteg, az, amely nem ismeri fel a szerelem törvényét, csak szólanul és tudatlanul szenved tőle. A szerelem nem gyógyír, mondja Cseke, a szerelem seb, amely úrt támaszt és retentet szül, hogy elveszítem azt, akit szeretek, s ezért vigasztalhatatlan vagyok. Ez a fő témája Tandorival foglalkozó esszéjének; a szerelmet csak a vigasztalhatatlanság és a feltámadás (a halál) felől lehet elgondolni (208.). Oravecz Imre prózákölteményei pedig annak példázatát nyújtják, hogy a valóság szívében élő embernek egyáltalán nincs szüksége „igazságra”. Annak belátásából születnek, hogy csak két realitással találkozunk: a szeretettel és a halállal.

E két realitásról is megtudhatunk valamit, ha a fentiek fényében olvassuk Vasadi Péter verseit, gondolatait, melyekkel a kötet utolsó esszéje foglalkozik, s amely méltó és kerek lezárása annak az útnak, amelyen a szerző végigvezet minket, hogy megmutasson az irodalmon, a magyar irodalmon keresztül valami mást, mint amit eddig tudtunk és tettünk. Vasadi „hősei nem a csodatevő vagy teoretikus szentek, hanem az ujjongók, a szeretők, a megrészesültek, a lenyűgözöttek, (...) akik bepillantanak az emberi és az isteni szakadékába, hogy elveszenek benne” (244.). Vasadi, mondja Cseke, a bennefoglalás és az odafordulás művésze, akit olvasva, jól olvasva, felismerhetünk önmagunkból, a világból valamit. S bár „jel vagyunk, [akik] végérvényes jelentésünktől megfosztott jelekként csapódunk az egyik értelem-lehetőségtől a másikig, szerettünk képzelt vagy valós, örökké értelmetlen halála láttán ide-oda vigasztalhatatlanságunkban, megállíthatatlanul” (205.), felismerhetünk valamit, ami vigaszt nyújthat és értelmet adhat. (*Kortárs*, Budapest, 2020)

GOMBOR LILI